

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Катерина РЕВЕНКО,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Наталія ВЛАСЕНКО,

кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** У даній статті обґрунтована актуальність дослідження особливостей організації екологічної діяльності молодших школярів в процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Розкрито поняття екологічної діяльності. Розглянуто основні форми і методи організації екологічної діяльності молодших школярів в процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Здійснено вивчення особливостей організації екологічної діяльності молодших школярів в на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».*

***Ключові слова:** екологічна діяльність, екологічна освіта, молодші школярі, інтегрований курс «Я досліджую світ».*

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF ENVIRONMENTAL ACTIVITIES OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS IN THE STUDY PROCESS OF THE INTEGRATED COURSE «I EXPLORE THE WORLD»

Kateryna REVENKO,

Nataliia VLASENKO

***Abstract.** This article substantiates the relevance of the study of the peculiarities of the organization of environmental activities of younger schoolchildren in the process of studying the integrated course «I explore the world». The concept of environmental activity is revealed. The main forms and methods of organizing environmental activities of junior high school students in the process of studying the integrated course «I explore the world» are considered. A study of the peculiarities of the organization of environmental activities of younger schoolchildren in the lessons of the integrated course «I explore the world» was carried out.*

***Keywords:** environmental activity, environmental education, younger students, integrated course «I explore the world».*

В Україні для здійснення екологічної освіти є відповідна правова й нормативна база, зокрема: Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», Концепція екологічної освіти України тощо, у яких окреслюються умови модернізації системи вищої освіти – взаємозв'язок академічних знань і практичних умінь, розвиток багаторівневої системи підготовки вчителя, варіативності й модульності освітніх програм, указується на обов'язковість викладання екологічних знань у всіх закладах дошкільної, середньої та вищої освіти. Ці законодавчі акти стали ключовими в розвитку неперервної екологічної освіти в Україні, оскільки були визначені її концептуальні положення, цілі, зміст і методи [7].

Окремі риси і складові екологічної компетентності визначені у «Концепції екологічної освіти України» «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді», концепції НУШ. Так, відповідно до Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87, метою природничої освітньої галузі є формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку. Однією із ключових компетентностей, є екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства [3, 6, 7].

Із прийняттям Державного стандарту початкової освіти на екологічну освіту покладаються значні надії щодо виховання нової генерації людей з екологічною відповідним мисленням, високою екологічною культурою, екологоцентричним підходом до створення умов для взаємин між людиною і природою. Це зумовило необхідність формування в учнів початкових класів екологічно доцільного способу життя, вироблення екологічних умінь, що є складником природознавчої компетентності.

Компетентнісний підхід вважається ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти. Одним із важливих завдань реалізації екологічної компетентності стало розроблення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для учнів початкової школи, спрямованого на формування соціально активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, позитивного сприйняття майбутнього. Курс має на меті формування в учнів екологічно активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, знань про сталий спосіб життя, формуванні сталих, екологічно доцільних звичок, позитивного сприймання майбутнього. Отже, формування екологічної компетентності – обов'язкова умова підготовки до розв'язання сучасних екологічних проблем, починаючи з початкової ланки. Стан шкільної екологічної освіти, визначає забезпечення засвоєння знань про довкілля, формування екологічно доцільних навичок поведінки в ньому, ощадливе ставлення до природи, що закладено в новому інтегрованому курсі «Я досліджую світ» [1, 3, 5].

Розвитку загальних положень екологічної освіти й окремим аспектам цієї проблеми стосовно початкової школи присвячено низку психолого-педагогічних праць. Так, А. Захлебний, В. Дерев'янка, Н. Пустовіт, С. Глазачев та інших дали методологічне трактування ряду принципових положень екологічної освіти, зробили значний внесок у розробку її мети, завдань і принципів, визначили шляхи реалізації її змісту. У розвитку теорії та практики екологічного виховання учнів початкової школи значна роль належить працям Є. Гріньової, Т. Тарасової, С. Білоус, В. Мелашта інших учених, які розробили загальні підходи до відбору змісту, форм і методів екологічної діяльності в початковій школі. Систематизація знань екологічного змісту, їх адаптація до умов початкової школи здійснена А. Плешаковим, Г. Ковальчук, Л. Нарочною тощо. Питанню формування екологічної діяльності в учнів початкових класів у сучасній літературі приділяється значна увага. Зокрема, це наукові пошуки Т. Байбари, Н. Бібік, Л. Печко, С. Жупаніна, Г. Марочко, Л. Шаповал та ін. [1, 2, 10].

На сучасному етапі відбувається підвищення вимог до випускників вищих педагогічних навчальних закладів освіти, інтенсивно ведеться пошук і розробка оптимального змісту, форм

і методів підготовки педагогічних кадрів, готових до екологічної діяльності, яка забезпечує реалізацію одного з принципів педагогіки – зв'язок процесу навчання із життям.

Екологічна діяльність – діяльність спрямована на збереження чистоти екосистем та різноманітності біосвіту. У цілому, екологічна діяльність може бути будь-якою діяльністю, що покращує чистоту середовища, таким чином запобігаючи екологічній кризі планети і здійснюючи позитивні зміни. Екологічна діяльність включає в себе всі види діяльності, що пов'язані з природними цінностями, або способами людського існування, яке не приносить шкоду природі, наприклад, шляхом переробки або збереження електроенергії. За Пустовітом Н., екологічна діяльність допомагає розвитку особистості учня, гарантує збереження його психічного здоров'я [1, 8]. Долинський Б. переконаний, що екологічна діяльність молодших школярів сприяє збереженню психічного здоров'я та формуванню навичок та вмій, що сприяють збереженню здоров'я [4].

Педагогічне значення екологічної діяльності молодших школярів полягає в наступному [4, 11]:

- учні залучаються до громадсько-корисних робіт, що відповідає їхнім силам, здібностям та можливостям враховуючи вікові особливості, наприклад виконують доручення громадських об'єднань, наукових організацій, господарських підрозділів інформативного, дослідницького характеру;

- діти набувають та закріплюють навички дослідницької, природоохоронної та пошукової роботи;

- у них формуються почуття суспільної відповідальності та колективізму;

- зібраний фактичний матеріал в процесі екологічної діяльності ефективно використовується на уроках (освітня, виховна, розвивальна функція навчання) та в позаурочний час (виховна робота).

На уроках даний матеріал можна використовувати при складанні різноманітних таблиць, схем, макетів, муляжів, діаграм, таблиць, що унаочнює процес пізнання та розробці роздаткового матеріалу (зразки натурних предметів, карти, листівки, бюлетені, копії статей, цитати з книжок і витяги з документів тощо).

У позаурочний час зібраний фактичний матеріал можна використовувати у виховній роботі, а саме:

- при проведенні конкурсів, змагань, вікторин, олімпіад;
- в організації зустрічей з екологами чи представниками екологічних організацій;
- випуск стінгазет, екологічних альманахів тощо.

Екологічна діяльність допомагає молодшим школярам уточнити деталі вже відомих явищ і подій, виявити нові факти, аргументи, відомості; а педагогам – краще пізнати своїх учнів, розкрити їх індивідуальність, унікальність, різносторонність інтересів, захоплення, допомогти їм обрати майбутню професію з урахуванням всіх їхніх здібностей.

Рева Ю. вважає [9], що працюючи з екологічним матеріалом, педагоги розширюють свій світогляд, отримують нові знання, тим самим удосконалюють свою педагогічну та методичну майстерність. В школах з'являються нові цікаві форми пізнавально-пошукової активності дітей. Однак на думку автора, екологічне виховання не завжди є систематичним та не у всіх навчальних закладах стало складовою частиною навчання.

В процесі екологічної діяльності формується екологічно мотивована поведінка, яку ми визначаємо як систему дій і вчинків, зумовлену усвідомленням моральних норм поведінки в природному довкіллі, і вона може проявлятися не тільки в спеціально організованій екологічній діяльності та сформованій екокомпетентності, а й виходити за її межі, тобто виявлятися у різних видах діяльності дитини (ігровій, трудовій, навчальній). Зазначено, що «екологічна компетентність» – це здатність особистості до ситуативної діяльності в соціальному та природному середовищі, за якої набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в умінні приймати рішення, виконувати відповідні дії, нести відповідальність за прийняті рішення, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля [10, 12].

Аналіз психолого-педагогічних понять дозволив визначити екологічно мотивовану діяльність як систему дій і вчинків людини, зумовлену: усвідомленням моральних норм поведінки в природному довкіллі; ціннісним ставленням до природи; пізнавальними, естетичними потребами у сфері природи; самоконтролем та адекватною самооцінкою тощо. Екологічно мотивована діяльність дитини – це такі дії та вчинки, які свідчать про здатність прийняти на себе відповідальність за стан природного довкілля в межах середовища життєдіяльності й вікових можливостей. Причому під екологічними мотивами розуміємо – спонукання до діяльності, які виходять із визначення

самоцінності природи й усвідомлення необхідності бережного поводження в природному доквіллі, що спрямовують дитину на надання у разі потреби допомоги, уникання нерозумного використання природних ресурсів, намагання вплинути на інших людей, стримуючи негативні впливи на природу.

Екологічна освіта в її сучасному вигляді може відігравати особливу універсальну роль, оскільки вона є інтегративною – жодна інша галузь освіти не здатна виконувати інтеграційну функцію через вузький обсяг і специфіку предмета. І лише екологічна освіта, спираючись на природничо-гуманітарний зміст, створює синкретичне знання, яке відображає єдність і цілісність світу, тонкий, тісний і непорушний взаємозв'язок між його матеріальною та ідеальною (духовною) складовими.

Зауважимо, що при переведенні теоретичних знань молодших школярів у розряд особистих переживань власного досвіду, для формування переконань доцільно проводити такі практично-орієнтовані види екологічної діяльності молодших школярів:

- догляд за квітами в шкільних кабінетах та клумбами на подвір'ї школи;

- весняне озеленення шкільного подвір'я деревами та кущами;

- збір макулатури, пластику, скляної тари;

- сортування побутових відходів;

- збір лікарської сировини (трави, плоди, квіт);

- робота учнів щодо спасіння водойм;

- виготовлення виробів з природного матеріалу;

- повторне використання речей;

- створення виробів із викидних матеріалів;

- проведення конкурсів віршів та малюнків на екологічну тематику;

- проведення тематичних зустрічей, вечорів, вебінарів, конференцій з питань охорони природи;

- робота учнівських лекторіїв старшокласників з охорони природи для учнів молодших класів;

- виготовлення годівниць;

- спостереження за компонентами природи під час екскурсій, прогулянок, подорожей;

- зустрічі з інспекторами природоохоронних відомств;

- бесіди з мешканцями прилеглих вулиць проти його забруднення;

- участь у зібраннях, присвячених охороні природи;
- поїздки на підприємства-забруднювачі;
- віртуальні та реальні подорожі до природно-заповідних об'єктів, еколого-природничих центрів, ботанічних садів, екопарків, зоопарків, заповідників, заказників тощо.

До основних ідей організації екологічної діяльності молодших школярів у процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ»:

- доцільно організовувати екологічну діяльність учнів з використанням і поєднанням традиційних та інноваційних форм, активних та інтерактивних методів та ефективні заходів екологічного виховання, які базуються на ситуаційному моделюванні ситуації, обговоренні дискусійних питань із безперервним і послідовним викладом матеріалу;

- доцільно використовувати індивідуальні та групові форми навчання, що дають змогу залучити всіх учнів у навчальний процес, основною функцією якого є самостійне навчання під керівництвом вчителя;

- нестандартні уроки, екологічні ігри та позакласна екологічна заходи є особливо ефективними в навчально-виховному процесі дітей молодшого шкільного віку.

З точки зору екологічної діяльності учнів важливий локальний (регіональний) принцип, оскільки він дозволяє пояснити складні екологічні поняття, висвітлити екологічно обґрунтовані мотиви поведінки молодших школярів. По-перше, пізнавальний принцип дає змогу розвивати зміст наукових дисциплін на основі широкого залучення місцевого навчального матеріалу на змістовому рівні та діяльності, завдяки чому молодший школяр не лише вивчає природу, екологію та культуру, а також безпосередньо спілкується з найближчим природним і соціальним середовищем; по-друге, обґрунтовує організацію дослідницької та екологічної діяльності молодих школярів у соціальному та природному середовищі країни; дає змогу педагогам усвідомити розвивальну та виховну функції безпосереднього спілкування молодших школярів із довкіллям.

Екологічна діяльність молодших школярів є вагомим засобом виховання особистості, що сприяє формуванню екологічної свідомості, розвитку пошуково-пізнавальної активності дітей в процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; збереженню психічного, фізичного, соціального, морального, духовного здоров'я учнів; вона не лише

розширює вже існуючі знання про природу, а й спонукає отриманню нових в поєднанні з практичним досвідом розсудливого, обачного та бережливого ставлення до природного середовища.

Список використаних джерел:

1. Андрусенко І. В. Організація екологічної діяльності молодших школярів засобами інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Development of modern technologies and scientific potential of the world* : coll. of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with materials of the International scientific-practical conf., London, July 29, 2019. London : NGO «European Scientific Platform», 2019. V.4. С. 55–57.
2. Власенко Н. О. Сучасні тенденції екологічної освіти при підготовці майбутніх учителів початкової школи. *Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті*: зб. наук. праць ; за заг. ред. О. А. Федій, відп. ред. Ю. Г. Павленко / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава: ПП Шевченко, 2019. С. 50–59.
3. Державний стандарт початкової освіти Нової української школи. URL: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
4. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язберезувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності : монографія. Одеса: Черкасов, 2010. 265 с.
5. Інтегрований курс «Я досліджую світ». Навчання на основі запитів. URL: <https://edera.gitbook.io/glossary/metodikivikladannya-u-1-klasi/worldjo>.
6. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
7. Про концепцію екологічної освіти в Україні. Електронний ресурс: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>
8. Пустовіт Н. А. Співпраця школи, науки і громадськості у сфері екологічного виховання. *Вісник Житомирського державного педагогічного університету ім. І. Франка*. Житомир : 2003. Вип. 12. С. 202–205.
9. Рева Ю. Розвиток особистості дитини через екологічний фактор. *Рідна школа*. 2012. №2. С. 44–46.
10. Саєнко Ю. О. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін. Автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04 К.: 2021. 20 с.
11. Фіцула М. М. Педагогіка. К. : Вид. центр. «Академія», 2002. 528 с.
12. Suchara-Olech, A., (2020). Konceptcja edukacji ekologicznej w przedszkolu I nauczaniu początkowym, w: *Przyszłość – Szkoła – Twórczość*, Słupsk, 2006. 145 s.